

O'ZBEK VA INGLIZ TILLARDAGI LUG'ATLAR TARKIBIDAGI O'LCHOV BIRLIKLARINING LEKSIK SEMANTIK XUSUSIYATLARI

Hakimjanova Aziza

Turon Xalqaro Universiteti

2-bosqich magistratura talabasi

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqolada o'zbek va ingliz tillaridagi lug'atlardagi o'lchov birliklarining leksik-semantik xususiyatlari tahlil qilinadi. O'lchov birliklari har bir tilning madaniy va tarixiy xususiyatlarini aks ettiruvchi muhim til birliklari hisoblanadi. Tadqiqotda o'lchov birliklarining kelib chiqishi, ularning leksik ma'nosi va kontekstual qo'llanilishi ko'rib chiqiladi. O'zbek va ingliz tillarida o'lchov birliklarining funksional farqlari, ularning tarjima jarayonidagi muammolari va terminologik jihatlar o'rganiladi.*

Kalit so'zlar *O'lchov birliklari, leksik-semantik tahlil, madaniy jihatlar, kontekst, lingvistik qiyoslash, terminologiya, tarjima muammolari, o'zbek tili, ingliz tili.*

ABSTRACT: *This article analyzes the lexical and semantic characteristics of measurement units in Uzbek and English dictionaries. Measurement units are significant linguistic elements reflecting the cultural and historical aspects of each language. The study examines the origin, lexical meaning, and contextual usage of measurement units. It explores the functional differences between Uzbek and English measurement terms, challenges in translation, and terminological aspects.*

Keywords: *Measurement units, lexical-semantic analysis, cultural aspects, context, linguistic comparison, terminology, translation challenges, Uzbek language, English language.*

АННОТАЦИЯ: *В данной статье анализируются лексико-семантические особенности единиц измерения, содержащихся в узбекских и английских словарях. Единицы измерения являются важными языковыми элементами, отражающими культурные и исторические особенности каждого языка. В исследовании рассматриваются происхождение единиц измерения, их лексическое значение и контекстуальное использование. Также изучаются функциональные различия между узбекскими и английскими терминами измерения, проблемы перевода и терминологические аспекты.*

Ключевые слова: *Единицы измерения, лексико-семантический анализ, культурные аспекты, контекст, лингвистическое сравнение, терминология, проблемы перевода, узбекский язык, английский язык.*

KIRISH

O'lchov birliklari inson hayotida katta ahamiyatga ega bo'lib, kundalik turmush, iqtisodiyot, fan va texnika sohalarida keng qo'llaniladi. Har bir til va madaniyat o'ziga

xos o'lchov tizimlariga ega bo'lib, ularning leksik-semantik jihatlarini o'rganish tilshunoslik nuqtayi nazaridan muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbek va ingliz tillarida uchraydigan o'lchov birliklari turli tarixiy hamda madaniy omillar ta'sirida shakllangan. Ushbu tadqiqotda o'lchov birliklarining kelib chiqishi, ma'no jihatlar va amaliy qo'llanilishining lingvistik xususiyatlari tahlil qilinadi.

Nazariy yondashuv: Tilshunoslikning leksikologiya va semantika yo'nalishlarida o'lchov birliklari muhim o'rin tutadi. Ular turli tillar o'rtasida qiyosiy tahlil qilish imkoniyatini yaratadi hamda o'zbek va ingliz tillaridagi farqlarni hamda umumiy jihatlarini aniqlashga yordam beradi. Har bir til madaniy va ijtimoiy ehtiyojlarga mos ravishda o'ziga xos o'lchov tizimlarini yaratgan bo'lib, bu tizimlar chuqur semantik tahlilni talab etadi. Masalan, ingliz tilida "mile" va "inch" singari birliklar keng tarqalgan bo'lsa, o'zbek tilida esa "kilometr" va "metr" kabi metrik tizimga asoslangan birliklar afzal ko'riladi[1].

Amaliy yondashuv: O'lchov birliklarini amaliy jihatdan o'rganish tarjima va terminologiya yo'nalishlarida katta ahamiyatga ega. Masalan, ilmiy va texnik hujjatlarni tarjima qilish jarayonida o'lchov birliklarining noto'g'ri ishlatilishi ma'no buzilishiga sabab bo'lishi mumkin. Shuningdek, savdo, qurilish va transport sohalarida turli o'lchov tizimlarining farqlarini hisobga olish juda muhimdir. O'zbek va ingliz tillaridagi mos o'lchov birliklarini aniqlash hamda ularni standartlashtirish bo'yicha tegishli tavsiyalar ishlab chiqish dolzarb vazifalardan biridir.

Shu bois, ushbu tadqiqot o'lchov birliklarining o'zbek va ingliz tillarida qo'llanilish xususiyatlarini amaliy va nazariy jihatdan tahlil qilish hamda ularning tarjimada qo'llanilishi bo'yicha samarali yechimlarni ishlab chiqishga yo'naltirilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODIKASI

O'zbek va ingliz tillaridagi o'lchov birliklarining leksik-semantik xususiyatlari, ular orqali til o'rganuvchilarga aniq ma'lumot va tushunchalar berish, o'lchovlarning ahamiyatini, ularning madaniy va tilga xos aloqalarini o'rganishni ta'minlaydi.

Leksik-semantik xususiyatlar deganda, o'lchov birliklarining ma'nosi, ularga bog'liq atamalar, ularning kontekstga qarab o'zgarishi, hamda ikki tilning o'rtasidagi farqlar va o'xshashliklar ko'rib chiqiladi. Masalan, ingliz tilidagi "meter" (metr) va o'zbek tilidagi "metr" so'zlari semantik jihatdan bir xil ma'noni anglatga-da, ularning ishlatilish konteksti va tarjimasi ayrim hollarda farq qilishi mumkin[2].

1. Ikki tilli lug'atlarning taqqosiy tahlili. O'zbek va ingliz tillarida ishlatiladigan o'lchov birliklarini taqqoslash maqsadida mavjud ikki tilli lug'atlar o'rganiladi. Masalan, "mile" so'zining o'zbek tilidagi ekvivalenti "mil" deb berilishi mumkin, ammo ushbu birlikning har ikkala tildagi qo'llanilish konteksti va aniq qiymatlari farqlanishi mumkin. Bu holatda amaliy tahlil natijalari asosida kontekstga mos ekvivalentlarni aniqlash imkoniyati tug'iladi.

2. Terminologik moslik bo'yicha tadqiqot. Texnik hujjatlarni tarjima qilish jarayonida, masalan, qurilish sohasida ishlatiladigan o'lchov birliklari tahlil qilinadi.

Masalan, ingliz tilidagi "foot" (ft) o'lchov birligi, o'zbek tilida odatda "fut" shaklida ishlatiladi, ammo texnik tarjimalarda bu birlik "santimetr" yoki "metr" ga aylantirilishi kerak. Amaliy tadqiqot davomida turli texnik hujjatlar o'rganilib, eng to'g'ri tarjima yondashuvlari ishlab chiqiladi.

3. O'lchov birliklarining madaniy jihatdan ta'siri. Amaliy tadqiqot davomida madaniy jihatdan ahamiyatli o'lchov birliklari tahlil qilinadi. Masalan, ingliz tilidagi "pound" (vazn birligi) ko'pincha AQSh va Buyuk Britaniyada keng qo'llaniladi, lekin o'zbek tilida "kilogramm" tizimi ustunlik qiladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, tijorat va kundalik hayotda o'lchov birliklarining tarjimasini moslashtirish strategiyalari ishlab chiqiladi.

4. Leksemalar semantik tahlili orqali o'xshashlik va farqlarni aniqlash. Lug'atlarni o'rganishda "yard" va "metr" so'zlarining semantik farqlarini tahlil qilish muhimdir. O'zbek tilida "metr" xalqaro standart sifatida qo'llansa, ingliz tilida hali ham "yard" ishlatilishi mumkin. Amaliy ish jarayonida lingvistik korpuslardan foydalanilib, ikkala terminning real qo'llanilish misollari yig'iladi va statistik tahlil asosida asosiy farqlar aniqlanadi[3].

5. So'z birikmalari va ularning tarjima muammolari. Matematik va ilmiy matnlarda tez-tez uchraydigan "square inch" yoki "cubic foot" kabi o'lchov birliklari o'zbek tilida "kvadrat dyuym" yoki "kub fut" tarzida beriladi. Amaliy tajriba davomida turli tillarda bu birliklarning qanday ishlatilishi va tarjima usullarining samaradorligi o'rganiladi.

Ushbu amaliy misollar o'lchov birliklarining leksik-semantik xususiyatlarini o'rganishda samarali tadqiqot metodikalarini ishlab chiqishga ko'mak beradi[4].

MUHOKAMA VA NATIJALAR

O'lchov birliklarining leksik-semantik xususiyatlari bo'yicha amaliy misollarni jadval shaklida ko'rsatib o'taman:

O'lchov Birligi	O'zbek Tili	Ingliz Tili	Leksik Semantik Farqlar	Misol
Metr	Metr (yosh, uzunlik o'lchov birligi)	Meter (yosh, uzunlik o'lchov birligi)	Har ikkala tilda bir xil ma'no, ammo ingliz tilida "meter" kengroq ishlatiladi (masalan, elektr toki).	O'zbekistonnin g uzunligi 100 metr. / The wire is 5 meters long.
Litrlik (suv)	Litr (suvning hajmi o'lchov birligi)	Liter (suvning hajmi o'lchov birligi)	O'zbek tilida "litr" ko'proq ichimliklar uchun, ingliz tilida esa	1 litr suv. / I bought 1 liter of milk.

O'lchov Birligi	O'zbek Tili	Ingliz Tili	Leksik Semantik Farqlar	Misol
			umumiy ravishda hajmni o'lchash uchun ishlatiladi.	
Kilogram	Kilogramm (og'irlik o'lchovi)	Kilogram (og'irlik o'lchovi)	Har ikkala tilda bir xil ma'no, lekin ingliz tilida "kilogram" tez-tez qisqartirilgan shaklda ishlatiladi ("kg").	Uning vazni 70 kilogramm. / He weighs 70 kilograms.
Soat	Soat (vaqt o'lchov birligi)	Hour (vaqt o'lchov birligi)	O'zbek tilida "soat" so'zi faqat vaqtni o'lchash uchun, ingliz tilida "hour" so'zi vaqt birligi sifatida ishlatiladi.	Soat 10 da uchrashamiz. / The meeting will be at 10 o'clock.
Grammatika (dars)	Daraja (grammatikaga oid)	Degree (grammatikaga oid)	"Daraja" o'zbek tilida grammatika, harakatning darajasi yoki o'lchami uchun ishlatiladi, ingliz tilida "degree" bir nechta kontekstda ishlatiladi.	Bu so'zning ma'nosi o'rta darajada. / The degree of difficulty is medium.

Bu jadvalda o'zbek va ingliz tillaridagi o'lchov birliklarining leksik-semantik xususiyatlari ko'rsatilgan. Har bir birlikning ishlatilishi kontekstga qarab o'zgarishi mumkin[5].

XULOSA

O'zbek va ingliz tillaridagi o'lchov birliklarining leksik-semantik xususiyatlari tildagi o'ziga xosliklarni, madaniy farqlarni va ularning zamonaviy ijtimoiy kontekstda qanday ishlatilishini ko'rsatadi. O'lchov birliklari, ko'pincha, ikki tilda bir xil ma'noni anglasa ham, ularning qo'llanishi va ishlatilish sohalari ba'zan farq qiladi. Masalan, ingliz tilida ba'zi o'lchov birliklari, masalan, "meter" yoki "liter", ko'proq

texnik yoki ilmiy kontekstda kengroq ishlatiladi, o'zbek tilida esa ular asosan kundalik hayotda qo'llanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Nabiyeu, M. (2006). *O'lchov birliklari va ularning o'zbek tilidagi semantik xususiyatlari*. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
2. Tursunov, F. (2013). *O'zbek tilining lug'atshunosligi*. Toshkent: O'qituvchi.
3. Crystal, D. (2003). *English as a Global Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Hanks, P. (2010). *Lexical Semantics*. Oxford: Oxford University Press.
5. Lyons, J. (1995). *Linguistic Semantics: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.